

Karl Ove Knausgård

Ljeto

s norveškoga prevela

Anja Majnarić

ocean**more**

Cinizam

Cinizam je naziv jedne vrste razmišljanja koje nije povezano s emocijama i koje se zato često doživljava kao slobodno, pomalo poput stanja u kakvu se tinejdžer nalazi kad ostatak obitelji ode na ljetovanje i on ili ona prvi put ostane sâm kod kuće. Misli mogu što hoće, ne trebaju voditi računa ni o komu ili čemu, osim o istini, koja cinicima kao da se nalazi iza kakvog vela. Veo su naše predodžbe o stvarnosti, pogotovo društvenoj, koja je prožeta iluzijama u koje vjerujemo i prema kojima iščitavamo svijet, ali koje su samo igra, nešto sekundarno što prekriva primarno, naše stvarne motive: vlastitu korist, egoizam, samoočuvanje, požudu. To znači da ništa nije onakvo kakvim se čini, nego je uvijek izraz nečega drugog. Jedno takvo sumnjičavo razmišljanje ima samo jedan tok, ne može dovesti ni do čega nego do mizantropije, koja pak ima samo dvije moguće posljedice: nihilizam ili hedonizam. Nihilizam je ništa, hedonizam je iskorištavanje bez osjećaja za druge. I to je ironično, to da čisti, emocija lišen, neovisan i nesputan intelekt, koji izdvaja čovjeka od svih ostalih životinja, u svojoj krajnjoj posljedici vodi ravno u životinjsko, s jednom okrutnom razlikom: sviješću o besmislu toga. Jer cinik ipak nema kamo drugamo, jer istina vodi baš onamo. Spasiti se naprimjer vjerom u Božju milost nije alternativa jer je vjera iluzija, stvorena upravo da bi se pobjeglo od istine koja je toliko okrutna da je gotovo nitko nije voljan podnijeti, da gotovo svi čine što god mogu da pobjegnu od nje. Na drugom kraju skale u odnosu na cinizam nalazi se naivnost, jer ondje gdje cinizam sve analizira i ni u

što ne vjeruje, naivnost ne analizira ništa i vjeruje u sve. Nigdje suprotnosti između tih krajnjih točaka nisu bolje dočarane nego u romanu *Idiot* Fjodora Dostojevskog. Društveni je život koji je ondje opisan igra koja uključuje strategije i računice koje vode vlastitoj pobjedi i tuđem padu, što se posve uruši kad naiđe netko tko ne igra, tko ne kalkulira, nego sve uzima doslovno i vjeruje u ono što vidi. Njegova dobrotu počiva u tome da se ne pretvara, da nema skrivenih motiva, nego živi onako kako osjeća, kao dijete. Isto se događa u filmu *Idioti* Larsa von Triera, gdje se skupina razočaranih Kopenhazana okupila da glume idiote, i igra se urušava kad naiđu na nekoga tko ne igra, na ženu koja je izgubila dijete. Sâm Lars von Trier je cinik, a zacijelo je i Dostojevski to bio, ili je barem poznavao i igru, i nihilizam i hedonizam iznutra, i moguće je rad obaju umjetnika vidjeti kao borbu protiv njihovih ciničnih *ja*, kao snažan pokušaj da usade smisao i život u unutarnje cinične pustare. Da, možda je sva umjetnost zapravo izraz te borbe. Čisti cinizam ne može proizvesti umjetnost jer njegova metoda, promatranje svijeta onakvim kakav jest, bez emocija i bez vjere, potpuno isključuje umjetničku metodu, koja je uživanje. Forma cinizma stoga je aforizam, kristalna i nepobitna rečenica, a cinikova je pozicija pozicija kritičara, koji je zapravo, u suštini, neprijatelj umjetnosti. Čistu umjetnost, naprotiv, stvara naivnost, i to je veća i bolja što je umjetnik naivniji. Edvard Munch najbolji je primjer kojega se mogu sjetiti, u njemu nije bilo ni zrnca cinizma, bio je idiot, i rijetki su ljudsko stanje na zemlji prikazali istinitije nego on.

Šljive

Kako se mrak počne zgušnjavati noću, potkraj srpnja i početkom kolovoza, kao da postane mrvu vlažnije i vlaga kao da se više ne raspršuje tako lako u zraku, tako počnu dozrijevati šljive. Taj sladak, sočan okus stoga uvijek u sebi ima dozu melankolije; ljeto je gotovo za tu godinu. Kad sam potkraj svibnja počeo pisati ovu knjigu, zamolio sam sve u nakladničkoj kući da mi napišu riječi koje povezuju s ljetom. Popis me iznenadio, bio je tako pun nade, sve su riječi bile vedre, lake, vesele. Bile su tu plaže, bikiniji, rosa, pivo na otvorenom, svijetle noći, otoci, preplanulost, godišnji odmor i sunčane naočale, bili su tu valovi, praznici, badminton, jedrenje, radio u autu, trešnje, sandale i ljetne haljine. Bili su tu kabriolet, ubod ose, rosé, mreža za ležanje, polijevanje prskalicama za travu, čitanje klasika, kolut za plivanje, kraste i šatori. Bili su tu ljetni kampovi, kratke hlače, duge, znoj, slamnati šeširi, lanene hlače i toplinski val, torba za plažu i sladoled iz automata. Sve su riječi sadržavale iščekivanje u ovom ili onom obliku. Okus šljiva, sladak na neki težak i taman, gotovo zemljan način, sadržava prestanak tog iščekivanja. Nije bilo kako sam zamišljao, govori okus šljive, a sad je prekasno. Danas je osmi kolovoza, i na staroj su šljivi usred vrta, čije vodoravno izrasle grane podupiru štake, skoro sve šljive koje gledaju na jug i zapad zrele. Danas sam već pojeo dvije stojeći u travi na svježem prohladnom povjetarcu, i u melankoliji koju je njihov okus probudio bilo je i nešto dobro, pomisao na uobičajeni život koji će uskoro početi, sa svojim granicama i rutinama, na jesen i zimu koji

ne nose obećanja. Njihov me okus podsjetio i na djetinjstvo, na mrak potkraj kolovoza, na večeri kad smo išli krasti voće po starim voćnjacima Gamle Tybakkena, što mi je u sjećanju povezano s rakovima za večeru, također fenomenom koji se javlja u posljednjim danima ljeta kad se zid prema jeseni već otvorio i njezina je tama počela prodirati unutra, zajedno s vjetrovima. Nekih dana išli smo krasti na putu u školu, parkirali bismo bicikle uz ogradu i utrčali u voćnjak, utrpali šljive u pulover koji smo jednom rukom raširili kao vreću, a drugom bismo upravljali biciklom. Meni je to bilo najdraže doba godine, volio sam dašak hladnoće u zraku ujutro, kad je morska voda još uvijek topla nakon ljeta i kao da dvije razine stvarnosti — ona koja pripada jeseni i školi i ona koja pripada ljetu i praznicima — postoje paralelno. Šljive su bile dio toga, jer stablo procvate u kasno proljeće, nezreli se plodovi pojave sredinom ljeta, a šljive dozriju na njegovu kraju, i slično kao mnogo toga što se tada događa, čim toplina i svjetlo počnu nestajati, u njima ima nešto zloslutno. Pčele i ose očajne su za slatkim, naprasite su i razdražljive, leptiri žive svoje posljednje sate, šljive tako brzo prezriju i istrule da ih je nemoguće dovoljno brzo jesti; kao da ljeto odbacuje sve što ima u posljednjem grozničavom činu prije nego što umre. A ako šljive prenesete u jesen i zimu, što smo mi činili dok sam ja odrastao i majka ih je konzervirala pa su stajale u staklenkama u podrumu, svaki je trag ljeta uklonjen dok leže potamnjene u staklenci punoj prozirnog šećernog sirupa, poput malenih smežuranih glava u formalinu. Kože su im žilave, a okus gorkosladak, i ništa materijalno na ovome svijetu ne sličići više sjećanjima nego to.

Koža

Sve naše predodžbe o tome kakvo je nešto na opip dolaze iz kože, njezinih susreta s materijalnim svijetom. Da je svornjak tvrd i izbrazdan, a sloj ulja kojim je prekriven moker i malko gust, to osjeća koža. Da je trava u ljetno jutro meka i hladna, da je zid kuće tvrd i hladan, da je zemlja u svježije prekopanoj gredici suha i rahla gdje je na suncu i vlažnija i kompaktnija u hladu, iskustvo je kože, iako ovog konkretnog jutra neće dirati ništa od toga, jer sva su prijašnja iskustva kože pohranjena u svijesti, odakle se neprekidno vade i uspoređuju s informacijama koje nam daje pogled, tako da nakon nekog vremena, već kao dvogodišnjaci, možemo procijeniti površine i znati kakve su na opip, a da ne trebamo pružiti ruku i dotaknuti ih kožom, čak ni velike složene strukture poput plaže, gdje čak i malo dijete zna, kad stane na rubu šume i gleda plažu koja se proteže stotinama metara lijevo i desno, da je pijesak više na kopnu suh, topao i istodobno gotovo svilenkasto mek i zrnat kad biste ga pustili da vam klizne niz kožu i sipi između prstiju, a pijesak gdje morski valovi lagano se pjeneći završavaju, zbijen je, grubo zrnat, tvrd i moker. Zahvaljujući tomu mogu nas preplaviti osjećaji za stvari i njihove površine dok sjedimo i čitamo, naprimjer tekst poput ovoga, kad opisuje sjajan nož netom naoštrena sječiva koje polako klizi palcem, kroz tanak sloj kože koja se otvara u usku posjekotinu, iz koje tren poslije izvire krv. Hladno, oštro sječivo noža, meka koža, krv koja polako curi. Svi znamo kakav je to osjećaj. Taj rezervoar uvida o tomu kakve su stvari i do kakvih će

senzacija dovesti rijetko dopire do svijesti, ali oni svejedno upravljaju nama, jer to je možda najvažniji zadatak kože, pronaći optimalne uvjete u kojima se tijelo može nalaziti. Da nije pretoplo, ni prehladno, ni premokro, ni presuho, ni pretvrdo ni premeko. Ono što bi koža najradije dodirivala, ono za čime uvijek čezne i što je svaki put zadovolji, tako da se smiri ispunjena i iskupljena, druga je koža. Držati golu bebu na golim prsima, kožu uz kožu, jedna je od najboljih stvari u životu, i za bebu i za odrasloga. Odrasloj osobi koža je druge odrasle osobe izvor jedne druge vrste užitka, ponekad tako velike snage da čim zatvore vrata za sobom i ostanu sami u prostoriji strgnu jedno s drugoga odjeću i priljube se jedno uz drugo, jer čežnja jedne kože za drugom, mekom, glatkom i golom, može narasti u oluju u samo jednom trenu. Takvo stanje stvari — da koža čezne za drugom kožom i da su svi prijašnji dodiri kože pohranjeni u svijesti kao u skladištu osjećaja, koje može probuditi nešto što oko vidi, čak i kad je to izvan domašaja kože — zaslužno je za to da cijeli život promijeni karakter u proljeće i ljeto kad ljudi počnu nositi laganiju odjeću, suknje i kratke hlače, majice kratkih rukava i bez rukava, jer odjednom je gola koža posvuda, gola ramena, gole ruke, gola bedra, listovi i koljena, goli gležnjevi, goli vratovi, i oko to vidi a tijelo zna kakav je osjećaj pogladiti dlanom nečiju ruku, nečije bedro, vrat, osjetiti golu kožu svojom golom kožom. To je dobro, a istodobno dobar osjećaj koji prizor kože budi tek rijetko može biti ostvaren, distanca oka zamjenjuje se blizinom ruke, jer svijet organiziramo prema oku, a ne prema ruci, u društvu gdje su gotovo svi jedni drugima neznanci. Prijelaz iz stvarnosti oka u stvarnost kože poklapa se s prijelazom iz društvenoga u privatno, a nekome poput mene tko ima problema s bliskošću, tko gotovo nikad ne voli da ga dodiruju i tko isto tako gotovo nikad ne voli dodirivati druge, koža je stoga povezana i s ambivalentnošću, jer i moja koža želi biti blizu druge kože, možda više od ičega, a istodobno se toga boji i zato to izbjegava ili ograničava. Tako čežnja kože postaje svojevrsan pas, a volja lanac na kojemu je držim.